

СТАНОВИЩЕ

Проф. Велислав Минеков

Относно дисертационен труд с тема –

„УПОТРЕБИ И УПРАВЛЕНИЕ НА ДИСОНАНТНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

(Паметници на монументалното изкуство, 1944-1989)“

/Дисертант: Даниела Петрова Симеонова-Коруджиева/

Предложеният дисертационен труд впечатлява с обемно и пълно изследване на съществен и болезнен проблем, засягащ част от културното наследство. Предложената тема е не само нежелана и изоставена, но и продукт на безкраен и безсмислен обществен спор, разположен между съвременната оценка и носталгия, както и масовата заблуда за „добрите дела“ на насилствено импортираната след 1944г. азиатска диктатура.

Предложеното изследване заслужава възторг и овации. Въпреки това, длъжен съм да обърна внимание на слабо засегнати теми или непознати събития като следствие на съществуващия „дисонанс“.

И до днес липсва ясно определение за съществувалия в този период „Социалистически реализъм“ /най-близки до темата проф.Ч. Попов, Д. Аврамов/. Не са известни очернените и отхвърлени български автори, причините за тяхното публично партийно линчуване, нито тяхната съдба и развитие. Необходим е и поглед върху „модернизацията“ на същия социалистически реализъм, довел до интересни, макар и твърде закъснели стилови открития и авторско поведение. Появата на т. нар. “Музей на Социалистическото Изкуство“ не дава представа за периода и за съжаление липсва какъвто и да било съвременен коментар, определящ неговата нужда, цел и бъдеще. Създаден като корупционен проект, същият този „музей“ е в противоречие със съществуващия закон за авторски права в изобразителните изкуства.

Необходимо е разследване на дейността на СБХ /Съюз на българските художници/ за посочения период – 1944 – 1989г. Това партийно –

творческо сдружение е създадено по съветски образец и в духа на неговите първопроходници в национал-социалистическа Германия. Дружеството се явява като основен регулатор в изобразителните изкуства, неприкрит цензурен орган и основен работодател на своите членове. Нечленуването в този съюз освен невъзможността за реализация е и репресивен акт като следствие от поведение или неприемлива за времето биография. За държавното и партийно ръководство статутът на творческите организации е от важно значение, техните председатели и автоматичния им избор в ЦК на БКП /най-висш партиен орган/ са доказателство за регулаторния механизъм на управление в културата. Към творческите съюзи съществува и партиен комитет, представляващ основните насоки за цензура, действащ в синхрон с КК /Комитет за култура/ и специализирано контраразузнаване в КДС/ДС. Дейността на Държавна Сигурност в СБХ е отделна, непроучена тема. От наличните днес документи можем да направим извод, че репресираните от ДС автори са били обект на неграмотни в областта служители, съсипали съдбата на невинни творци в желанието си да намерят необходим за служебната им кариера враг.

По отношение на изследването твърде важна е ролята на Държавната комисия за монументални изкуства, за съжаление останала незабележима до днес. Същата е натоварена основно с естетическа оценка на бъдещи монументални творби, но не носи отговорност за постъпили предложения и проекти. Необходимостта от монументална пропаганда води до създаването на „фабрики“ за изпълнение в материал на одобрените проекти. Така се появяват Комбинатът за монументални изкуства в Илиянци – София, Комбинат- Пловдив, каменоделна Мездра, каменоделна Малашевци и леярна Генерал Тошево. Споменатите предприятия днес не съществуват и са в разруха. В същото време съществува и Държавна комисия за приложни изкуства, където може да бъде отбелязана странна за времето си свобода, реализация на авангардни форми и инстинктивно копиране на „западно“ творчество. Този пробив остава незабелязан от съществуващата цензура и частично допринася за успех на автори предимно в други държави. При неясни обстоятелства през Приложната комисия преминават и монументални проекти с локална значимост.

Интерес би представлявало и проучване за хонорарната листа в комисиите и счетоводството на СБХ – неизвестна и до днес. Откупките на

пластика за галерийните фондове и заплащането на монументална пластика са сравнително високи спрямо други изящни и приложни изкуства. Това е справедливо с оглед на положениия труд и материали от автора. Оценките са високи спрямо тогавашния жизнен стандарт :

Учителска, месечна заплата /1975г/ на преподавател в Техникум по художествени занаяти /художник-специалист назначен с конкурс/ - 105лв.

Лека кола: 4000 – 6500лв /за дочакал ред/.

Цена на панелен апартамент в кв. „Червена звезда“ : 4500 – 18 000лв /За дочакал ред/.

Портрет /от изложба/, неизпълнен в краен материал : 2000 – 3000лв. В материал до 4500лв.

Голямоформатна композиция неизпълнена в краен материал : 4000 – 6000лв. В материал до 9000лв.

Бюст-паметник : до 5500лв

Паметник с локално значение: до 9000 до 11 000 лв.

Паметник с национално значение: до 20 000лв

Творби поръчка на ЦК на ДКМС и ЦК на БКП не се облагат с данъци. Данъкът, заплащан при изпълнение на хонорара, може да достигне 50% от възнаграждението

Автор, продал творба в западна валута, получава половината от възнаграждението. 25% от остатъка се превеждат в специална валутна сметка.

Въпреки съществуващия лист, повечето от хонорарите за монументална пластика не са съобразени с изискванията. Слуховете за финансова ефективност в скулптурата води до неочакван брой кандидати в специалността към Художествената академия - 1978г. – 142ма за 6 места. Нито един от тогавашните популярни автори днес не може да бъде определен като богат или даже заможен. Голяма част от най-значимите имена преживяха в условия на тежка нищета и бедност в примитивна форма.

Не е забелязана особена „творческа традиция“ от автори, работили в определения период. Готови паметници на герои от комунистическата

съпротива /по-точно определена като тероризъм, причинен от външни фактори/ са многократно репродуцирани със запазване на основната фигура в композицията и промяна единствено в предложения портрет. Този конюнктурен деликт е една от срамните тайни в тогавашното монументално изкуство.

Не е известен и фактът, че малко преди кончината на Л. Живкова /председател на КК/ съществува решение за създаване на 120 монументални проекта с важно историческо значение. Основна причина за прекратяване на проектите е неочаквания и огромен бюджет за реализация на паметниците в Шумен и София /1300/. Единствения реализиран в последствие монумент е „Паметник на съединението“ – Пловдив.

Напълно неизвестна е една от възможните причини за реализация на „Паметника 1300“ в София. Решението на конкурса е пренебрегнато и е предложена реализация на проф. В. Старчев без да бъде съгласувана в приетия тогава ред. Проф. Старчев получава решение за изпълнение на проекта скоро след завръщането си от Школата за висши партийни кадри на ЦК на КПСС по препоръка на ЦК на БКП – първи и единствен български художник с изключителен за времето си статут. Авторът е с добра партийна биография и с множество творби, посветени на комунистическата съпротива, включително впечатляваща фигура на Ленин /откупена от НХГ/ и портрет на все още живия съветски вожд Леонид Брежнев /в градината пред Университета/. Съществува непотвърдено обяснение, че В. Старчев е подготвян за нов председател на СБХ на мястото на проф. Светлин Русев, за когото се очаква назначение в Политбюро на БКП. Не са познати добре и причините за технологичното фиаско при изпълнение на монумента „1300 години“. Неграмотност, липса на специалисти, неподходящи условия и материали, както и непрестанния натиск за изпълнение в срок, определен от събитието, са причините в последвалия процес на саморазруха и тъжен, публичен колапс.

Позволявам си да отбележа, че многократно бе предлаган през последните години проект за създаване на Национална комисия за монументална пластика. Комисията трябва да бъде представена от достойни лица с висок професионален опит – историци, архитекти, скулптори, социолози, психолози, представители на НИИКН, общественици и представители на общините. Комисията трябва да има право на оценка

по отношение на съществуващи паметници с оглед на тяхната историческа значимост, възпитателна стойност, естетика и разположение в архитектурна среда. Комисията трябва да има право, относно решение за премахване или преместване на монументални обекти, лишени от значимост и в противоречие със съвременни изследвания и корекция на исторически факти. Комисията трябва да одобрява решения за съвременни монументални обекти, предпазвайки от кич, корупция, липса на необходимост, обекти със съмнителна финансова подкрепа и политическо-партийни прищевки. Това е и европейската практика.

Необходимо е да спомена и нещастния и неясен ЗКН, създаден изключително в интерес на едрите български колекционери и съмнителни мафиотски сдружения. Действащият закон позволява стереотипни корупционни практики при тежки и непоправими загуби в българската култура и културно наследство. Комичното дострояване на исторически обекти, унищожаването на НИНКН, поощряване на иманярството, безпредметното музейно строителство са само детайли от един постоянен грабеж с нелечими последствия. Споменатата от автора възможна дигитализация на културно наследство и музейни колекции бе скрита от управляващи политици и напълно забравена. Съществуващият проект, подкрепен с 6 млн. евро европейски програмни средства, бе съзнателно пропуснат в интерес на действащ бандитизъм и лоялни към правителството организирани престъпни групи и видни колекционери. Подобен процес бе в състояние да намали щетите от музейни кражби /повечето с поставени дубликати/, да прекрати иманярството в археологически разкопки и да спре нарушенията в архитектурните резервати. Изцяло бе пренебрегнат програмен проект на част от управляващата коалиция за създаване на специализирана прокуратура и жандармерия за опазване на културното наследство. Неизвестен е фактът, че транснационалната търговия с културни и исторически ценности е захранена от българска страна с 30 000 до 50 000 обекта годишно, поставяйки подобен криминален бизнес като най-успешен престъпен продукт, изпреварвайки търговията с наркотици и измами с акцизи и ДДС. За съжаление продължаващите посегателства върху артефакти и елементарен грабеж на европейски средства продължават без да бъдат забелязани от ЕС, ОЛАФ, ЮНЕСКО и ИКОМОС. В същия момент дългогодишни нумизмати, дребни колекционери и антиквари са подложени на „законов“ натиск с цел отнемане или бързо предаване на

най-ценното от техните колекции в ръцете политически подкрепената престъпност.

Твърде невероятно е управляващата днес администрация да бъде впечатлена от темата за нашето дисонантно, противоречиво монументално наследство. Политически слугинаж, липса на развито гражданско общество, тържество на малограмотността дори във върховете на властта не предопределят възможни усилия и действия като следствие на предложения, достоен труд. Въпреки това вярвам, че съществуващия анализ ще бъде търсен и необходим в едно близко бъдеще.

Дисертацията на Даниела Петрова Симеонова-Коруджиева впечатлява със своята съвременна значимост, подробно и многостранно изследване в съзвучие на гражданска отговорност и съзнание.

Подкрепям присъждането на научно-образователната степен „доктор“ на кандидатката Даниела Симеонова-Коруджиева.

Велислав Минеков